

PECULIARITIES IN THE WORD FORMATION OF NOUNS WITH THE SUFFIX –AR

Albena Baeva

Bishop Constantine Preslavski School, Shumen, Bulgaria, a.baeva@shu.bg

Abstract: Word formation, as a part of the language that studies the ways and means for the formation of new words, in the last few decades has developed rapidly in the Bulgarian linguistic science. The word-forming formants, the word-forming fields and types, the word-forming meaning, the productive and unproductive prefixes and suffixes are studied. Less space is given to the connection of word formation with semantic fields. The subject of the article are some features of the semantic field of raising a pet and the connection of meaning with word formation. Our source is the "Dictionary of the Bulgarian Language" by Naiden Gerov.

Keywords: suffix -ar, semantic field

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЛОВООБРАЗУВАНЕТО НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА С НАСТАВКА –АР

Албена Баева

ШУ „Епископ Константин Преславски“, Шумен, България, a.baeva@shu.bg

Резюме: Словообразуването, като дял от езика, който изучава начините и средствата за образуване на нови думи, в последните няколко десетилетия има бурно развитие в българската лингвистична наука. Изучават се словообразуващите форманти, словообразователните полета и типове, словообразователното значение, продуктивните и непродуктивни префикси и суфикси. По-малко място се отделя на връзката на словообразуването със семантичните полета. Предмет на статията са някои особености на семантичното поле на отглеждам домашно животно и връзката на значението със словообразуването. За източник ни служи „Речник на българския език“ от Найден Геров.

Ключови думи: наставка –ар, семантично поле

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Словообразуването, образуването на нови думи, е правилен и до голяма степен автоматичен процес. За българския език преобладава префиксално-суфиксалният начин на образуване (Бояджиев, 1999; Радева, 2017). В по-нови изследвания се описват и други начини за образуване на думите и се допуска, че морфологичният начин отстъпва пред тези други начини (Мурдаров, 1983). Въпреки многобройните изследвания по словообразуване все още не е описан целият инвентар от форманти, чрез които се образуват думите, вариантите на отделните форманти, продуктивността или непродуктивността на средствата, историческото движение при словообразуването.

Предмет на статията са част от думите, образувани с наставка –ар. Наставката –ар се включва към словообразователния ред за деятелност чрез която се образуват названия на лица дейтели. Образувани от съществителни имена, значението им е деятелно, защото изразява действие, насочено към обект – напр. овчар, козар и др. (вж. Георгиев, 1991, с. 137 и сл.). В статията се ограничаваме само с описание на съществителни имена със значение „който пасе съответното животно“ – напр. овчар, който пасе овце. За източник ни служи речникът на Найден Геров.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Словообразователното поле на съответните думи е доста подробно, почти за всички животни има съответно деятелно име: говедар, кравар, коняр, козар, биволар, воловар, телчар, овнар, овчар, магаретар, шилегар, гъсар, свинар, магаретар, яловар, стадар. Извън домашните животни се срещат камилар, лисичар, мечкар, соколар и зайчар с други значения. Не всички деятелни имена се срещат в речника на Н. Геров, има и по-късни образувания, напр. птичар, пилчар, за мулетар следва да се направят справки във възрожденската литература.

Варианти при формантите откриваме при имената на магаретар и магарешар, шиленгар и шилегар, шилетар и шилетарин, гъскар и гъсар, овчар и овчарин, кокошкар и кокошар, яловар, яловарин и яловичар.

Какво показват наблюденията? За едрия добитък има специални названия – кравар, воловар и пр., специални названия има и за овца, овен, шиле. Названия за кон и магаре, свиня. За свинар има и сложна дума свинопас (сравни с по-късното свиневѣд). При домашните птици има гъсар и кокошар, кокошкар.

Организацията на значенията в полето показва особеност – обща дума за цялото поле със значение „паса животно“ : стадар, който пасе стадо, различно от стадник, който има стадо. Освен стадник съществува и добичар със значение, различно от значението на полето. Полето изразява чрез общо название дейността пасене – стадар. Специални названия, включително и за малките животни, има при волове и овце, за останалите липсват. Причината е отчасти формална. Но където е възможно образуване липсва – напр. при кобила или пиле.

При домашните птици названията са най-малко – гъсар и кокошкар.

Неясно е неправилно е образуването на добичар. Във формално отношение добичар принадлежи към полето – с деятелен суфикс, характерен за полето, но с друго значение – добичар – който има много добитък (Геров, VI, с. 99). Може би най-интересното отклонение също в семантично отношение е значението на кокошкар – 1) който краде кокошки, и 2) бълъво, страхльо (Геров, II, с. 385). По тази причина назоваването на отглеждане на домашни птици остава само със специалното название гъсар (гъскар) – който пасе гъски.

Регистрираните в по-късни по време речници птичар, който гледа птици, и пилчар са плод на нови социално-исторически условия. Новозаписано название е и мулетар. Интересно е също, че по-късно кокошкар запазва значенията си, без да получи собствено значение. От речниците е отпаднало названието яловар.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

И така смисловата организация на полето за дейтели показва, че то се организира около една дума с общо значение, и включва специални названия. Отглеждането на птиците от домашния двор езиково остава най-неизразено чрез деятелни имена. Поради промяна на смисъла при кокошкар, поради липсата на дума за този, който отглежда пуйки, въпреки многобройните названия на животното, тези липси не са попълнени по-късно.

Образуването на думите от полето със значение отглеждам съответното животно показва известни отклонения при избора на произвеждащата основа. Най-богати названия от всички животни – мъжко, женско и малкото на животното откриваме при овца – овчар (овца), овнар (овен) и шилегар (шиле), и при крава – кравар (крава), воловар (вол) и телчар (теле). При останалите, както се вижда, съществува по едно название, образувано обикновено от названието на женското животно.

Напоследък стана модерно да се пише за менталната картина на света, изразена чрез езика. Но бихме ли могли да заключим от тези свръхопределености или липси, промяна на значението при кокошкар, добичар и др., че менталната картина съзнателно пренебрегва птичия двор и придава тежест на някои животни от едрия добитък? В никакъв случай, просто езикът няма геометрическа правилност при организирането на словообразователните и в частност на семантичните полета. Затова изследването на всяко поле, колкото и ограничено да е на пръв поглед, разкрива изкривявания, липси, премествания, празни клетки, някои от които не са запълнени и до днес, както е например с кокошкар. Кокошкар не е развило значението паса кокошки. Вместо това развива преносно значение.

ЛИТЕРАТУРА

Бояджиев, Т. (1999). Словообразуване. – В: Бояджиев, Т., Куцаров, Ив., Пенчев, Й. Съвременен български език. София: ИК Петър Берон.

Георгиев, Ст. (1991). Българска морфология. Велико Търново: Абагар.

Геров, Н. (1975-1978). Речник на българския език. Т. I-VI. София: Български писател.

Мурдаров, Вл. (1983). Съвременни словообразователни процеси. София: Наука и изкуство.

Радева, В. (2017). Българска лексикология и лексикография. София: Изток-Запад.